

Okruchy tradycji - historia bożonarodzeniowej choinki

Pachnąca lasem, migocząca światłem kolorowych lampek, bogato zdobiona, skrywająca w zielonej czeluści lukrowe pierniczki, cukierki i orzechy – po prostu choinka.

Jeden z symboli świąt. Ale nie jest z tych będących u nas „od zawsze”. Zwyczaj dekorowania choinki w okresie bożonarodzeniowym przejęliśmy od Niemców – Zygmunt Gloger, autor słynnej „Encyklopedii staropolskiej” twierdzi, że stało się to pomiędzy 1795-1806 rokiem. Choinka na zawsze zastąpiła tradycyjne wigilijne przybrania – zawieszane pod sufitem słomiane pająki, gałązki sosny lub świerka, snopek żyta stawiany pod ikoną – tradycyjny podlaski obrzęd mający zapewnić pomyślne plony (to właśnie z nasion pochodzących z kłosów tegoż snopa rozpoczynano przyszłoroczny siew). Świąteczna choinka wniosła do tradycji własny zestaw symboli i znaczeń – jako że w Regionie Puszczy Białowieskiej świąteczna atmosfera potrwa blisko do końca stycznia (podczas, gdy wierni kościoła katolickiego pakują świąteczne ozdoby, szykując się do karnawału, prawosławni mieszkańcy przygotowują się do świątecznych obchodów) przyjrzyjmy się, co w choinkowej tradycji piszczy (a raczej wisi).

Rozważania zacząć należy od samej choinki – będącej tradycją samej w sobie. Symbolika chrześcijańska widzi w niej biblijne drzewo dobra i zła, kolei obrzędowość ludyczna – swym znaczeniem sięgająca staropogańskich wieków – w zieleni dopatruje się życiodajnych mocy, potrafiących ochronić dom od złych mocy i uroków. Osobną kwestią jest symbolika świątecznych ozdób. Przed rokiem 1847, zanim biedny niemiecki rzemieślnik Hans Greiner wyprodukował pierwszą bombkę, a przełomem XIX/XX w., kiedy moda na bombki rozlała się po całej Polsce, na choince wieszano jabłka, orzechy, kolorowy łańcuchy i inne ozdoby własnoręcznie wykonane. A każda z nich zachowała swoją unikatową symbolikę. Ba, znaczenia niektórych z ozdób – jak jabłek i orzechów wywodzą się jeszcze ze słowiańskiej tradycji. Jabłka i orzechy – uważane za pokarm dla zmarłych, stanowiły obrzędowe menu zmarłych. Symbolika to nieprzypadkowa, nawiązująca jeszcze do czasów przedchrześcijańskich. W symbolice bożonarodzeniowych świąt pobrzmiwają echa słowiańskiego Święta Godów. Otóż, w trakcie Szczodrego Wieczoru obchodzonego w ramach Godów, upamiętniającego przesilenie zimowe, gdzie dzień zaczyna dominować nad nocą, Słowianie odwiedzali się wzajemnie i obdarowywali jabłkami i orzechami. Nie zapominano też o zmarłych krewnych, którym były poświęcone uczty przy grobach – z jabłkami i orzechami w menu. Jako wyjątkowe jadalno, posiadały więc orzechy i jabłka iście magiczne właściwości – rumiane owoce po dziś dzień uchodzą za symbol płodności, zaś orzechy – miały przyciągać szczęście a jako symbol mądrości wspierać siły witalne i umysłowe. Chrześcijańska tradycja dopisała do tej symboliki swój własny, piękny ciąg dalszy - wszelkie okrągłe ozdoby choinkowe w obrzędowości chrześcijańskiej symbolizują harmonię. Jabłka, które stały się inspiracją do stworzenia bombek nawiązują do rajskiego owocu, którym kuszeni byli Adam i Ewa. Dwojakie znacznie mają także świece choinkowe – dziś zastąpione lampkami choinkowymi (mała ciekawostka - elektryczne oświetlenie na choinkę opatentował w latach osiemdziesiątych XIX wieku słynny wynalazca Thomas Alva Edison). Ciepły blask rozświetlający choinkę ma przypominać narodziny Chrystusa, będącego światłem dla błądzących. Z kolei tradycja ludyczna zwyczaju palenia lampek nosi w sobie echa słowiańskiego kultu ognia i związanej z nim pamięci o zmarłych.

Pozostałe świąteczne ozdoby całkowicie zaanektowała chrześcijańska tradycja. I tak, łańcuchy świąteczne symbolizują węża kusiciela. Tak jak on oplatał rajskie drzewo, tak kolorowe łańcuchy wiją się wzdłuż kolejnych choinkowych gałęzi. Do momentu narodzin Chrystusa odwołuje się za to gwiazda na czubku drzewa, dumnie wieńcząca pracę nad ozdabianiem choinki. Symbolizuje bowiem Gwiazdę Betlejemską, która przed tysiącami lat służyła trzem mędrcom za drogowskaz do Betlejem – miejsca narodzin Jezusa.

Piękna symbolika choinkowych ozdób współgra z równie pięknym widokiem – choinka stanowi piękną oprawę bożonarodzeniowego czasu.